

nežnim sestrskim pogledom okrenila deško glavico proti steklenim vratom, za katerimi so tisti mah trenutno vzvihrali Sergejevi plavi kodri, kakor da bi jih bil v vnemi dela vrgel nazaj. „Piše! Ustvarja, mama...!“

Kaja Damourjeva, njegov edina ljubezen:

Sergej je srečen pomislil, da bi jo lahko poljubil na lase, na te črne, gladke, z višnjevimi prelevi; (bila je) še trohico bolj drobna, dasi je oko slutilo pod polami preproste obleke vso lepoto dekliških oblik; v njenih temnih, dolgoresih očeh je bilo vsega več, sladkosti in resnobe in ognja, nos je imel komaj vidno grbico, igra mehkih, nežno zakrivljenih ustnic je bila živejša, lesket pravih zob bolj bisernobel, kakor so ga imeli Hristovi v spominu; v njenem glasu in govoru je bilo toliko duše... Zrla je za njim in si z levico pritiskala rokopis na prsi... Ta živi čudež... Kaja Damourjeva se je vsa okrenila k Sergeju; vprašanje ji je viselo na robu ustnic, ozke bele roke so ji trenile, kakor da bi jih hotela iztegniti proti njemu... Kajine velike, široko razprte oči so zrle naravnost v Sergejevo dušo...

Lou Sziklossyjeva, njegova danska priležnica:

Glej začetek tega poglavja!

Dr. Justinijan Tekstor, preiskovalni sodnik:

„Ha, ha, ha!“ je zarezgetal kakor hudobna črna žival... V črnih zenicah sta mu zamigljali dve grdi iskri... Njegov pogled se je kakor rapir zabodel v jetnika... Kosmata pest je razbijala po mizi, zamorske ustnice so brizgale osumljencu peno v obraz... Njegova okisla sapa je zoprno udarila jetniku v lice... „Priznali boste!“ je rekel preiskovalni sodnik in nagnil svoj mastni, rdeči obraz prav do Sergeja. Sergej je opazoval, kako je (Tekstor) mrdal z obrazom, zavijal bolščeče oči, šobil debele ustnice, se čehljal po redkih laseh in lomil kosmate prste...

In tako dalje... In tako dalje...

3

Mislim, da po vseh teh primerih ni treba ponavljati, da Levstikovega duševnega proizvoda ni bilo mogoče resno oceniti. „Klenost“ njegovih junakov, težkoatletske akrobacije njegove „poezije“, smrad po bombah in grešnih posteljah in vsa rezgetajoča, ritajoča se, bolščeča psihologija — edinstven primer „možganskega snovanja“, ki ne sodi ne v literaturo, ne v žurnalizem, niti v šundroman.

Filip Kalan.

Juš Kozak: Za prekmurskimi kolniki. — Slovenske poti, zv. XV. — Ljubljana 1954. — 87 str.

Pričujoča knjižica je v naši literaturi vsebinsko novo in svojevrstno delo ter bi prav za prav moral o njej pisati nekdo, ki je iz Prekmurja doma. Če pa človek tega, v marsičem najzanimivejšega koščka slovenske zemlje iz lastnega izkustva ne pozna, se mora pri poročanju o tej knjigi omejiti na to, da s stališča nepoučenega bralca (in jasno je, da je za take to delo tudi nastalo) zabeleži vtiske, ki jih je v nekem oziru pasivno sprejel ob branju, da ugotovi, koliko je znal pisatelj približati to svojsko pokrajino in njeno dočela specifično problematiko, koliko sta pod njegovim stvariteljskim prijemom dejansko in otipljivo, objektivno zaživela ta nenavadna dežela in njen rod.

Umetniška reportaža te vrste — zlasti pa še potopisna — je v naši, na revnosti vseh vrst in oblik bolehaajoči književnosti kaj redko sejana. Sicer imamo nekaj bore potopisov, ali to so po večini popolnoma subjektivistična razmišljanja, kjer je avtor neko pokrajino, ljudstvo, popotovanje itd. uporabil samó kot vnanji okvir, kot umetniški dekor svojih lastnih doživetij ali izpovedi, ki ponajveč nimajo z realnostjo okoli njega nobene bistvene zveze. Prva odlika Kozakovega spisa pa se mi zdi ta, da pisatelj ne gleda prekmurske pokrajine izključno iz sebe samega, da je ne kaže skozi prizmo svoje osebnosti, temveč je predvsem črpal iz objektivnih socioloških dejstev; zakaj Prekmurje, kjer je fevdalizem dejansko prenehal šele na pragu tretjega desetletja XX. stoletja, je po svoji zgodovini, po svojem socialnem ustroju in po svojih perečih sodobnih vprašanjih eden najzanimivejših pojavov slovenske socialne stvarnosti sploh. Kozaka zanimajo v prvi vrsti konkretni problemi živih ljudi. Prekmurje je popolna kmečka dežela — dandanašnji edina med vsemi slovenskimi pokrajinami. Pisatelj pa se je znal izogniti nevarnosti, da bi ga dotik s to patriarhalnostjo zavedel v ono staro in obrabljeno idealiziranje kmetstva in kmečke zemlje, ki je eden naglavnih grehov naše književnosti in ki je posebno v liriki hipertrofiralo liristični pokrajinski ruralizem do anahronističnega fokolrizma ali pa do popolne odmaknjenosti od resničnih, osnovnih problemov naše zemlje. Z našim kmetom pa je danes ta dan takó, da se s pospešeno naglico pavperizira in proletarizira; slovenski socialni tip naših dni je industrijski delavec, še bolj pa kajžarski poljedelski proletarec — in prav tu se skriva najtežje, vitalno vprašanje slovenstva.

Dejstvo, da se v Prekmurju, na tej izredno plodni ravnini, kjer zemlja ni dobra in je ne obdelujejo, „če je ni za tri ali štiri metre“, vendarle „kmet hrani slabo in živi skromno“; da „živi (Lojz — in koliko tisoč mož še?) že drugo leto brez žene, ki služi v Franciji“ ter se bo povrnila „že“ drugo leto, ko bosta poplačala zemljo; dejstvo, da v tej zakladnici rodovitne puhlice vendar „v slabih letinah zmanjka kruha tudi v hišah, ki imajo dovolj oralovalov za posevek“; da je „sladkor... premoženje, ki ga ponekod več ne poznajo, in slade le še s saharinom“; da živi prekmurski kmet tako, da so „izmed hiš, v katerih prebivajo slovenski ljudje... edino krste še bolj preproste“ — vsa ta žalostna konkretnost je glavni predmet pisateljevega zanimanja in prikazovanja.

Zdi se, da ima ta dežela dvojno obličje: eno je pokrajinska lirika, ki preveva kot vodilni ton dela Miška Kranjca (včasi celó na kvar realistični vernosti in problemski vsebini njegovega pripovedništva) in ki mora biti neki tolikanj pristna, izvirna in neodoljva, da ji tudi Kozak ni ubežal, ko bi nas nemara na tem ali onem mestu bolj zanimal drugi, resnejši obraz Prekmurja: njegovo socialno vprašanje. Navzlic očitni pažnji, da bi podal čim bolj strnjeno sliko težke socialne realitete te zemlje, prepletajo pripoved številni pokrajinski opisi; pisatelj se je dokajkrat lirično razmahnil ob svojstveni, morebiti malce eksotični lepoti panonske pokrajine, ki je za alpskega Slovenca popolna novost. To prepletanje, ki je ena temeljnih značilnosti „Prekmurskih kolnikov“, daje knjigi res neko prijetno barvitost, zdi se mi pa, da tudi nekako trga pisateljevo osredotočenost na glavni predmet njegovega in našega zanimanja: prekmursko socialno stvarnost.

Knjigo bi lahko razdelili v tri dele: v poglavja, ki spadajo v čisto potopisno vrsto, kjer riše pisatelj ljudi, vasi, hiše, razmere, posebnosti, ob

katerih opozarja na socialna in gospodarska vprašanja Prekmurja (skozi luteranske vasi do Sobote, na samotnem kolniku itd.). Na drugem mestu so lirski opisi, „lirske varijacije“, med katerimi se dvigajo nekatere do sugestivne plastičnosti in nazornosti (Večer ob Muri, Pred nočjo na vasi itd.). Jedro celotne knjige pa so poglavja, v katerih razpravlja avtor o omenjenih prekmurskih problemih. Tu je treba pohvalno omeniti prvo poglavje, kjer pisatelj kritično prerešeta zgrešeni odnos slovenske sredine do Prekmurja. Zlasti so še značilne izjave o prekmurskih kmetih (str. 28, 29), o prosvetnem problemu Prekmurja („Farsa“), o gospodarskem stanju prekmurskega kmeta (68), in slednjič celotno poglavje „Žveplenke“. Mimo tega je povedal pisatelj iz prekmurske perspektive nekaj tehtnih besedi o splošnih slovenskih vprašanjih (na pr. v poglavju „Mumija na Trojničkem vrhu“ itd.).

Če vrednotimo to delo v relaciji „slovenske anemičnosti“ (Kozak, str. 82), naše brezbriznosti do stvarnih problemov našega podeželja, našega napihnjenega kulturnega centralizma, ki gleda celotno slovenstvo le iz ozkega vidika Ljubljane, tega „središča naše provincialnosti“, pripada Kozaku za sluga, da nam je prvi izmed slovenskih pisateljev s te strani Mure predstavil Prekmurje. Kljub manjšim hibam, ki smo jih omenili zgoraj (tudi pogovorom in diskusijam, ki jih avtor sicer posrečeno vpleta v pripoved, jemlje ponekod pretirano izpiljeni in preveč literarni ton pogovarjalcev neprisiljenost in živost), je dal Kozak v nekem oziru vzorno delo; pokazal je namreč, kako je treba pristopati k problemom te vrste, kako jih je mogoče navezati na osrednja vprašanja naše dobe. Čas, ki ga je mogel preživeti med Prekmurci, je bil pičlo odmerjen; in čeprav se je pisatelj sam opravičil: „Čutim, da gledam le zemljo, razmišljam o problemih, ki mi kažejo zunanje lice, toda pravega življenja se ne dotaknem. Prehitro me nese pot.“ — je dal vendarle živo in resnično podobo Prekmurja, dal je pokrajino, ljudi in njihove realne probleme; — in to je menda tudi poglavitni namen tega spisa.

Ivo Brnčič.

Prevodna literatura

Iz prevodne književnosti

Kdor skuša našo prevodno književnost opazovati v celoti, bo moral z nekako narodnogospodarsko nevoljnostjo konstatirati, da se pri nas ta posel vrši vedno bolj neekonomično, to se pravi, nespametno: če imaš na razpolago kaj boljšega, čemu potem segaš po slabšem, po manj vrednem? Res je, da se ljudje v okoljeni trdnjavi navadijo nazadnje jesti tudi konjsko meso, pse in podgane, ali pa naj velja to tudi za nas, kar se tiče prevodov? V nekak položaj obkoljene trdnjave nas v tej reči silijo naši prevajavci in njihovi založniki, ki se vse prevečkrat vdajajo modnim geslom, ki govorijo o literarnih „aktualitetah“, ali pa nekakemu rešpektu pred rečjo, ki se imenuje „literarna zgodovina“. Oboje pa je prazen strah: aktualitete knjižnega trga so že v prihodnji knjigotrški sezoni pozabljene, literarna zgodovina pa mora obravnavati marsikaj, kar je bilo pomembno za svojo dobo, za današnjo pa je samo še muzealen objekt. Mnogo je krivo na tem tudi dejstvo, da so tako naši prevajavci kakor naši založniki vse premalo orijentirani v